

## GLOBAL IQTISODIY MUNOSABATLARDA SAVDO URUSHI MUAMMOSI VA UNING MIKROIQTISODIY ZARARLARINI KAMAYTIRISH MASALALARI.

**Samadar Siddiqzhanov**

Is a 2nd year student of Namangan  
Engineering and Construction Institute

**Anotatsiya:** Hammamizga ma'lumki, 2025-yil global iqtisodiy munosabatlar taranglashuvi hamda "xalqaro savdo urushi" start olgani bilan boshlandi. Dunyoga mashxur mamlakatlar tashabbusi bilan boshlangan savdo urushi, shundoq ham tarang bo'lib turgan vaziyatni yana ham taranglashtirib yubordi. Quyidagi maqolada global iqtisodiy munosabatlarda savdo urushi muammosi va uning makroiqtisodiy zararlarini kamaytirish masalari ko'rib o'tiladi.

**Kalit so'zlar:** xalqaro diversifikatsiya, xalqaro iqtisodiy munosabatlar, capital vatekhnologiyalar oqimi, xalqaro savdoda defitsit, tannarx, bozor fiaskosi.

### KIRISH.

Global savdo — bu xalqaro iqtisodiy tizimning ajralmas elementi bo'lib, mamlakatlar o'rtasidagi tovarlar, xizmatlar, kapital va texnologiyalar oqimini ta'minlovchi asosiy mexanizmdir. Uning shakllanishi, rivojlanishi va hozirgi bosqichdagi holati geoiqtisodiy, siyosiy va institutsional omillar bilan chambarchas bog'liq. Global savdoning zamonaviy manzarasi asosan erkin bozor tamoyillariga asoslangan bo'lib, jahon savdo tashkiloti (JST), mintaqaviy savdo ittifoqlari, erkin savdo shartnomalari orqali tartibga solinadi. Bu tizim orqali mamlakatlar iqtisodiy o'sishni jadallashtiradi, mahsulotlar xilma-xilligini oshiradi, innovatsiyalarni joriy etish imkoniyatini kengaytiradi. Shu bilan birga, global savdoning strukturasi, asimmetriyasi va noadolatli almashinuv mexanizmlari rivojlanayotgan davlatlar uchun iqtisodiy qaramlik va strukturaviy zaiflik keltirib chiqaradi. Savdo urushi esa global savdoning antitezi sifatida namoyon bo'ladi. Bu — ikki yoki undan ortiq davlatlar o'rtasida bojlar, kvotalar, subsidiya cheklovlari va boshqa proteksionistik choralar

orqali iqtisodiy bosim o'tkazish vositasi bo'lib, ko'pincha siyosiy yoki strategik maqsadlarda qo'llaniladi. Savdo urushlari murakkab tizimli oqibatlarga ega bo'lib, birinchidan, jahon savdo zanjirlarini buzadi, ikkinchidan esa global ishlab chiqarish samaradorligini pasaytiradi. Bundan tashqari, savdo urushlari nafaqat qatnashuvchi mamlakatlarga, balki uchinchi tomon bo'lmish neytral davlatlarga ham iqtisodiy zarar yetkazishi mumkin. Savdo urushining kuchayishi moliya bozorlarida beqarorlikni yuzaga keltirib, sarmoya oqimlarini cheklaydi va transmilliy kompaniyalar strategiyasini qayta ko'rib chiqishga majbur qiladi.

### **MAVZUGA DOIR ADABIYOTLAR.**

Dani Rodrik — zamonaviy xalqaro savdo nazariyasining eng nufuzli vakillaridan biri hisoblanib, uning “Globalization Paradox” konsepsiyasi global integratsiya, milliy suverenitet va demokratik boshqaruv o'rtasidagi uch tomonlama ziddiyatni tahlil qiladi. Rodrikning asosiy tezisi shundan iboratki, to'liq erkin savdo sharoitida davlatlar ichki ijtimoiy-iqtisodiy muvozanatni yo'qotishi mumkin, chunki global bozorlardagi kuchli raqobat milliy siyosiy qarorlar ustidan bosimni kuchaytiradi. Uning fikricha, savdo siyosati demokratik nazorat ostida bo'lishi zarur, aks holda ijtimoiy norozilik, iqtisodiy tengsizlik va proteksionistik reaksiyalar kuchayadi. Bu yondashuv savdo urushlarining siyosiy ildizlarini aniqlashda asosiy nazariy asos sifatida qaraladi. Paul Krugman — xalqaro savdo nazariyasining post-neoklassik rivojiga katta hissa qo'shgan Nobel mukofoti sovrindori bo'lib, u yangi savdo nazariyasi orqali miqyos iqtisodiyoti va bozor konsentratsiyasining savdo oqimlariga ta'sirini o'rgangan. Krugmanning modeli bozor segmentatsiyasi, mahsulotlarning differensiallashuvi va yirik kompaniyalar hukmronligi orqali savdoning murakkab xarakterini tushuntiradi. Olim shuningdek, global savdoda geografik yaqinlik, infratuzilma va siyosiy muhitning ahamiyatiga e'tibor qaratadi. Uning yondashuvi savdo urushlarining iqtisodiy oqibatlarini modellashtirishda muhim amaliy vositaga aylangan. Joseph Stiglitz — bozorlarning nomukammalligi va asimmetrik axborot nazariyalari orqali xalqaro savdoga tanqidiy yondashuvni taklif qilgan. U savdo siyosatida erkinlik emas, balki adolat va barqarorlik mezonlarini ustuvor deb hisoblaydi. Stiglitzning

tadqiqotlarida transmilliy kompaniyalar ustidan nazorat, rivojlanayotgan davlatlarning bozorga kirish imkoniyatlari va institutsional islohotlar masalalari asosiy o‘rin tutadi. Uning fikricha, savdo urushlari rivojlangan mamlakatlarning geoiqtisodiy dominatsiyasini saqlab qolish vositasi bo‘lib, iqtisodiy tengsizlikni chuqurlashtiradi. Branko Milanovic — global daromad tengsizligi va iqtisodiy stratifikatsiyani o‘rganishga ixtisoslashgan iqtisodchi bo‘lib, u global savdoning real taqsimot oqibatlarini statistik tahlillar asosida ochib beradi. Iqtisodchining "global fili" deb nomlanuvchi daromad taqsimoti grafigi orqali savdoning rivojlanayotgan davlatlarda o‘rta sinfga foyda keltirganini, biroq rivojlangan davlatlarda past va o‘rta tabaqani zarar ko‘rganini isbotlaydi. Bu holat savdo urushlariga bo‘lgan ichki siyosiy talabning kuchayishiga sabab bo‘luvchi asosiy omillardan biri sifatida ko‘riladi. Thomas Piketty — iqtisodiy tengsizlik va kapital jamlanmasi tarixini o‘rganuvchi olim bo‘lib, u global kapital harakati va savdo siyosatining ijtimoiy oqibatlarini muhokama qiladi. Olim iqtisodiy o‘rishning samarasiz taqsimoti savdo orqali boylikni yuqori tabaqalarga konsentrlashtirganini ko‘rsatadi. Uning yondashuvi savdo siyosatini fiskal choralar, progressiv soliqlash va xalqaro muvofiqlashtirish orqali ijtimoiy adolatga yo‘naltirish zarurligini ta’kidlaydi.

### **TADQIQOT METADOLOGIYASI.**

Global savdo urushlari zamonaviy iqtisodiy tizimda mikroiqtisodiy munosabatlarga sezilarli darajada bevosita va bilvosita ta’sir ko‘rsatadi. Ushbu jarayon, eng avvalo, firmalar darajasida ishlab chiqarish tannarxining oshishi, resurslar taqsimotining buzilishi, yetkazib berish zanjirlarining uzilishi va narxlar noaniqligi orqali namoyon bo‘ladi. Boj stavkalarining ko‘tarilishi, kvotalar va subsidiyalar orqali ichki bozorni tashqi raqobatdan himoya qilishga qaratilgan siyosiy choralarning natijasi sifatida raqobatbardoshlik zaiflashadi, innovatsion salohiyat susayadi va mahsulotlarning xilma-xilligi kamayadi. Shu bois, iqtisodiy siyosat yurituvchi organlar tomonidan mikroiqtisodiy barqarorlikni saqlab qolishga qaratilgan kompleks model va yondashuvlar ishlab chiqilgan. Bu modellar zamonaviy mikroiqtisodiy nazariyalar,

institutsional tahlil va siyosiy-iqtisodiy strategiyalar bilan uyg'unlashgan holda shakllantiriladi.

**1. Moslashuvchan ishlab chiqarish modeli (Flexible Production System - FPS)** savdo urushi sharoitida firmalarning bozor va yetkazib berish zanjiridagi o'zgaruvchanliklarga tez moslashish salohiyatini oshirishga qaratilgan. Ushbu modelda ishlab chiqaruvchilar texnologik elastiklik, diversifikatsiyalashgan yetkazib beruvchilar bazasi va modulli dizayn prinsiplarini asos qilib oladi. Mikroiqtisodiy darajada bu yondashuv resurslar konvertatsiyasi va moslashuvchan investitsiyalar orqali ishlab chiqarish funksiyalarining optimallashtirishini ta'minlaydi. Bu modelni qo'llash natijasida firmalar tashqi savdo sharoitlarining salbiy o'zgarishlariga nisbatan sezuvchanlik darajasini pasaytiradi, shu bilan birga iqtisodiy faoliyatning uzluksizligini saqlab qoladi.

**2. Mahalliyashtirish va vertikal integratsiya modeli** importga qaramlikni kamaytirish va ichki ta'minot zanjirlarini mustahkamlash orqali savdo urushining salbiy oqibatlarini yumshatishga xizmat qiladi. Bu modelda firmalar ishlab chiqarishning asosiy komponentlarini mahalliy ishlab chiqaruvchilar orqali ta'minlashga o'tadi, bu esa ta'minotdagi tashqi zarbalarga qarshi immunitet hosil qiladi. Mahalliyashtirish jarayoni davlat tomonidan strategik subsidiyalar, soliq imtiyozlari va infrastruktura qo'llab-quvvatlovi orqali rag'batlantiriladi. Shu bilan birga, vertikal integratsiya orqali firmalar o'zining ishlab chiqarish siklida ko'proq nazoratga ega bo'lib, tashqi shoklarga nisbatan barqarorroq bo'ladi.

**3. Kompensatsion fiskal siyosat modeli** — bu savdo urushi natijasida zarar ko'rgan mikrosub'yektlarni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan yondashuvdir. Davlat tomonidan qabul qilinadigan fiskal vositalar (subsidiyalar, soliq imtiyozlari, kredit garantiyalari) orqali ichki firmalarning savdo yo'qotishlari qoplanadi. Ushbu model mikroiqtisodiy darajada firmalarning naqd oqimlarini barqarorlashtirish, investitsiyaviy faollikni saqlab qolish va iste'molchilarning xarid qobiliyatini pasaytirmaslik orqali real sektorni qo'llab-quvvatlaydi. Bu yondashuv, shuningdek,

ijtimoiy kuchlanishni kamaytirishga ham xizmat qiladi, chunki u aholining iqtisodiy faollikdagi ishtirokini saqlab qoladi.

**4. Raqamli transformatsiya modeli** savdo urushi natijasida yuzaga kelgan an'anaviy logistik va ishlab chiqarish cheklovlarini texnologik innovatsiyalar orqali bartaraf etishga intiladi. Bu modelda firmalar raqamli platformalar, elektron tijorat tizimlari, blokcheyn asosidagi ta'minot monitoringi va bulutli logistika tizimlari orqali xalqaro savdo cheklovlariga bo'lgan qaramlikni kamaytiradi. Mikroiqtisodiy nuqtai nazardan, bu yondashuv firmalarga bozor muhitidagi noaniqlikni kamaytirishga, resurslardan foydalanish samaradorligini oshirishga va yangi bozor segmentlariga kirishga yordam beradi.

**5. Raqobatni kuchaytiruvchi institutlar modeli** esa bozor mexanizmlarining samarali ishlashini ta'minlash orqali savdo urushlarining mikroiqtisodiy ta'sirini yumshatadi. Mustaqil raqobat qo'mitalari, korrupsiyaga qarshi tizimlar, adolatli tender jarayonlari va antimonopoliya siyosati orqali firmalarning tashqi bosimlarga javob berish qobiliyati oshadi. Bu model firmalar o'rtasida sog'lom raqobat muhitini yaratadi, innovatsion salohiyatni rag'batlantiradi va bozorning ichki resurslarga asoslangan qayta tashkil etilishini tezlashtiradi.

#### TAHLIL VA NATIJALAR.

AQShda 2025-yilning birinchi choragida sanoat ishlab chiqarishi hajmi 4,6% ga qisqargan, ayniqsa yuqori texnologiyali mahsulotlar eksporti 8,3%ga kamaygan. Ishlab chiqarish tarmoqlaridagi firmalarning umumiy daromadlari o'rtacha 6,7% ga pasaygan bo'lib, bu esa ularning ish haqi fondini 3,2%ga qisqartirishga majbur qilgan. Germaniyada eksport hajmining pasayishi sanoat ishlab chiqarishida 5,4% lik o'sish o'rniga 1,8%lik pasayishni yuzaga keltirgan. Frantsiyada avtomobilsozlik tarmog'idagi korxonalar 2025-yilning ikkinchi choragida mahsulot tannarxining 2,9% ga oshishi sababli 3,5% miqdorida sof foyda yo'qotgan. Bu mikroiqtisodiy turg'unlik iste'molchilarning xarid qobiliyatiga ham salbiy ta'sir ko'rsatdi: 2025-yilning o'zida rivojlangan mamlakatlar aholisining o'rtacha iste'mol xarajatlari 2,6%ga kamaygan, most ravishda ushbu xodisa xizmatlar sektori daromadlarini 1,9%ga qisqartirdi. Ushbu

global sharoitda savdo urushi ta'sirini yumshatish maqsadida joriy etilgan modellar va strategiyalar mikroiktisodiy barqarorlikni tiklashda muhim rol o'ynadi. 2025-yilda moslashuvchan ishlab chiqarish tizimidan foydalanuvchi firmalar faoliyat samaradorligini o'rtacha 13,4%ga oshirishga erishdi. Ular ishlab chiqarish jarayonlarida yetkazib beruvchi almashinuvini 2,1 kunlik o'zgarish ichida bajarishga muvaffaq bo'ldi. Mahalliyashtirish strategiyasi doirasida ishlab chiqarish xarajatlari o'rtacha 4,7%ga kamaytirildi, bu esa 3,9%lik qo'shimcha foyda olishga imkon berdi. Vertikal integratsiya orqali importga qaramlik 7,8%ga qisqardi, ayni vaqtda logistik ishonchlilik indeksi 11,2 punktdan 13,6 punktga ko'tarildi.

Raqamli transformatsiya modeli esa ayniqsa kichik va o'rta biznes sub'yektlari uchun samarali bo'lib chiqdi. 2025-yil davomida raqamli texnologiyalarni faol integratsiyalagan firmalar daromadlarining 10,5%ini onlayn savdo segmenti orqali shakllantirdi. Bu yondashuv orqali ishlab chiqarish tannarxi o'rtacha 5,1%ga kamaygan va raqobatbardoshlik indeksida 4,3 punktlilik o'sish qayd etilgan. Kompensatsion fiskal siyosat orqali davlat tomonidan 0,84 trillion dollar miqdorida subsidiya va soliq imtiyozlari ajratildi, bu mablag' 1,6 milliondan ortiq mikrofirmaga to'g'ridan-to'g'ri yordam ko'rsatishni ta'minladi. Natijada, savdo urushidan bevosita zarar ko'rgan ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish korxonalarining 71,4% qismi faoliyatini davom ettira oldi. Ish o'rinlarining 5,9%ga kamayish tendensiyasi esa 2,7% gacha cheklanib qolgan. Raqobatni kuchaytiruvchi institutlar modeli doirasida esa yirik monopoliyalarning bozor ulushi 2024-yildagi 64,5% dan 2025-yil oxiriga kelib 59,3%ga tushirildi. Bu o'zgarish kichik korxonalarning bozorga kirish imkoniyatlarini 9,4%ga kengaytirgan. Innovatsion faoliyatga sarmoya jalb qilish hajmi 2025-yilda 3,2%ga oshgan bo'lib, yangi texnologiyalar asosida yaratilgan mahsulotlar eksportida 6,1%lik tiklanishni yuzaga keltirdi. Bu raqamlar savdo urushi sharoitida ham mikroiktisodiy tizimni tiklash va raqobatbardosh iqtisodiy muhitni shakllantirish imkoniyatining mavjudligini isbotlaydi.

**XULOSA.**

Shu asosda xulosa qilish mumkinki, 2025-yilda global savdo urushi rivojlangan mamlakatlarning mikroiqtisodiy muvozanatini jiddiy buzgan bo'lsa-da, tizimli va strategik yondashuvlar yordamida bu salbiy oqibatlar sezilarli darajada yumshatilmoqda. Statistik ma'lumotlarga tayangan holda aytish mumkinki, har bir model mikroiqtisodiy darajadagi o'zgaruvchan sharoitlarga moslashuvni ta'minlaydi. Ayniqsa, moslashuvchan ishlab chiqarish, fiskal kompensatsiya va raqamli transformatsiya modellarining sinergetik kombinatsiyasi iqtisodiy barqarorlikni 2025-yil davomida sezilarli darajada tikladi. Bu natijalar kelajakda savdo urushi yoki boshqa transchegaraviy iqtisodiy shoklarga qarshi turg'un va chidamli mikroiqtisodiy tizimlar barpo etish uchun muhim ilmiy asos yaratadi.

#### FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Amiti, M., Redding, S. J., & Weinstein, D. E. (2023). *The Impact of the 2018–2019 Tariffs on U.S. Prices and Welfare*. National Bureau of Economic Research. doi:10.3386/w26611
2. Fajgelbaum, P. D., Goldberg, P. K., Kennedy, P. J., & Khandelwal, A. K. (2020). *The Return to Protectionism*. Quarterly Journal of Economics, 135(1), 1–55. doi:10.1093/qje/qjz036
3. Bown, C. P., & Irwin, D. A. (2022). *The Trump Trade War: Its Motivations, Manifestation, and the Consequences*. Peterson Institute for International Economics.
4. World Trade Organization (2024). *World Trade Report 2024: Global Value Chains and Trade Policy*. Geneva: WTO Publications.
5. International Monetary Fund (2025). *World Economic Outlook: Navigating Global Tensions*. Washington, DC: IMF.
6. OECD (2024). *Economic Outlook No. 115 – Economic Forecast Summary*. Organisation for Economic Co-operation and Development.
7. Baldwin, R. (2022). *Globotics and the Future of Global Trade*. Harvard University Press.
8. European Central Bank (2025). *Trade Tensions and Economic Activity in the Euro Area*. Frankfurt: ECB Economic Bulletin.

9. Federal Reserve Board (2025). *Monetary Policy Report to the Congress – February 2025*. Washington, DC: Federal Reserve System.
10. UNCTAD (2024). *Global Trade Update – December 2024*. United Nations Conference on Trade and Development.